



Верховний
Суд

Деякі аспекти медіації

Євген Синельников
суддя Верховного Суду
Касаційний цивільний суд

Медіація – це позасудова добровільна, конфіденційна, структурована процедура, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів.

У Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки, затвердженій Указом Президента України від 11 червня 2021 року № 231/2021, визнано необхідність розвитку медіації в контексті забезпечення доступу до правосуддя, підвищення інвестиційної привабливості України і зняття соціальної напруги в суспільстві.

У Резолюції «Рівність і спільна батьківська відповідальність: роль батька» від 02.10.2015 р. № 2079 Парламентська Асамблея Ради Європи закликала заохочувати та розвивати медіацію в рамках судового провадження у сімейних справах за участю дітей, зокрема шляхом проведення за рішенням суду обов'язкової інформаційної сесії, щоб поінформувати батьків про те, що спільне проживання може бути прийнятним варіантом для забезпечення найкращих інтересів дитини та працювати над таким рішенням, забезпечуючи належне навчання медіаторів та заохочуючи міждисциплінарну співпрацю на основі «моделі Кохема»

«Модель Кохема» (дії з міждисциплінарної співпраці) була розроблена на початку 1990-х у Німеччині з метою забезпечення найкращих інтересів дитини. Головна мета розроблених методів полягає у збереженні відносин дитини з обома батьками, створення таких умов для розлучених батьків, за яких вони будуть діяти вдвох при вихованні дитини, приймати спільні рішення, враховуючи інтереси, потреби та бажання дитини.

Ця модель передбачає, що всі особи, які залучені у вирішення спору (батьки, адвокати, медіатори, представники соціальних служб, психологи, суддя) мають за мету, що батьки відновлять повне усвідомлення своїх батьківських обов'язків та будуть співпрацювати заради дитини. Конфлікт має бути вирішений за допомогою мирних процедур, учасники конфлікту мають виробити спільне рішення. Як правило, ухвалюється рішення про спільне виконання батьківських обов'язків

Згідно з Рекомендаціями № R (98) 1 від 21.01.1998 р. Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо медіації в сімейних справах медіацію можна застосовувати до всіх спорів між членами одної сім'ї, які пов'язані кровними або шлюбними стосунками, і всіма, хто живе чи жив у родинних зв'язках відповідно до того, як вони визначені в національному законодавстві. Держави вільні визначати конкретні питання або справи, в яких може застосовуватися така медіація.

Згідно з пунктом 1 статті 48 Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами від 11.05.2011 р. (Стамбульська конвенція) зазначено: «сторони вживають необхідних законодавчих або інших заходів для заборони на обов'язкові альтернативні процеси з вирішення спорів, у тому числі посередництво та примирення, стосовно всіх форм насильства, які підпадають під сферу застосування цієї Конвенції».

МЕДІАЦІЯ – позасудова (одна із видів ADR) добровільна, конфіденційна, структурована процедура, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів.

Перешкоди на шляху розвитку:

- Недостатньо активна роль в інформуванні та пропонуванні медіації представниками правничих професій та судом;
- Відсутність достатньої кількості кваліфікованих медіаторів у деяких регіонах;
- Недостатня співпраця суду з організаціями медіаторів;
- Війна;
- Відсутність обов'язкової медіації у певних категоріях спорів;
- Недостатній рівень обізнаності деяких суддів про медіативні процедури та рівень довіри до зовнішніх медіаторів.

Медіація може бути корисною у багатьох спорах, а особливо тих, що чутливі до збереження стосунків у майбутньому і ризиків репутаційних втрат (сімейних, комерційних, трудових тощо); вона може бути застосована на будь-якій стадії вирішення спору (конфлікту) (ухвала ВС від 28.11.2023 року у справі № 465/6496/19).

У підготовчому засіданні суд з'ясовує, чи бажають сторони провести позасудове врегулювання спору шляхом медіації.

Проведення медіації – підстава для оголошення перерви у підготовчому засіданні, обов'язкового зупинення провадження у справі за клопотанням обох сторін.

Після закінчення процедури медіації: (1) суддя враховує положення угоди при винесенні рішення; (2) позивач може відмовитися від позову; (3) позивач може подати заяву про залишення позову без розгляду; (4) відповідач може визнати позовні вимоги повністю або частково; (5) сторони можуть оформити положення, що стосуються предмету позову, у вигляді мирової угоди та подати її на затвердження суду. Якщо сторони не дійшли згоди в процесі медіації, суддя продовжує розгляд справи по суті.

За два роки дії Закону України «Про медіацію» суди 10 разів зупиняли провадження у справі у зв'язку із проведенням медіації, зокрема:

У справах про поділ майна подружжя

Ухвала від 31.08.2023 <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113264517>

Ухвала від 08.05.2023 <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110759850>

Ухвала від 30.03.2023 <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109954782> (наслідком є закриття провадження у зв'язку з відмовою позивача від позову, ухвала від 20.07.2023 <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112305649>)

У справах про визнання права особистої приватної власності на майно

Ухвала від 08.05.2023 <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110759844>

Ухвала від 31.08.2022 <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106532030>

У справі про визначення місця проживання малолітніх дітей

Ухвала від 08.05.2023 <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110759848>

У справі про встановлення факту проживання однією сім'єю без реєстрації шлюбу та поділ майна

Ухвала від 17.02.2023 <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109124220>

У справі про позбавлення батьківських прав та встановлення опіки

Ухвала від 26.12.2022 <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108076533>

Врегулювання спору за участю судді проводиться за згодою сторін до початку розгляду справи по суті.

Переваги: Судді мають найвищий рівень зацікавленості у медіації, оскільки вона дозволить економити час, який вони витрачають на судові слухання, знімати конфліктність. Сторони не несуть додаткових витрат. Сторони не несуть ризиків, пов'язаних зі строками позовної давності у зв'язку з тим, що процедура проводиться після подачі позову в суд.

Складнощі: Не всі судді можуть бути зацікавленими або мати здібності до врегулювання спорів у такий спосіб. Брак суддівських кадрів. Існують ризики маніпуляції з незафіксованими приватними зустрічами між сторонами та суддею та ризики зловживання процедурою сторонами з метою заміни судді у разі відсутності підстав для його відводу, затягування розгляду справи.

Стаття 124 Конституції України, яка передбачає, що Законом може бути визначений обов'язковий досудовий порядок урегулювання спору.

Згідно з опитуванням, проведеним в 2020-2021 рр. у Бельгії, Італії та Франції, 75-85% справ, у ході яких застосовувалася процедура медіації, завершилися успіхом.

З 2013 року законодавством Німеччини приватна медіація визнається основним способом альтернативного вирішення спору. Цивільне процесуальне законодавство передбачає посаду судді з мирових угод, який проводить процедуру подібну до наради з мирного врегулювання або процес медіації. Провадження суддею з мирових угод є відокремленим від судового розгляду і проводиться суддею, який не приймає рішення у подальшому судовому процесі, якщо сторони не досягають вирішення спору в рамках процесу мирного врегулювання

Медіація у Сполучених Штатах Америки є частиною судової системи на федеральному рівні. Медіація заохочується судами та є етапом програми з альтернативного врегулювання спорів. Особливістю медіації у США є наявність її певного підвиду – вебмедіації або медіації по телефону. Процес здійснюється на відстані у режимі конференц-зв'язку або відео за допомогою інтернету. В процедурі можуть брати участь адвокати сторін, а медіаційна угода за результатами веб-медіації має юридичну силу. Це значно полегшує доступ до медіації людей з обмеженими можливостями або віддаленого місця проживання.

Ще одним різновидом медіації США є медікейт – медіація між громадянами та страховими компаніями. Страхові компанії часто відмовляють у виплатах постраждалим у нещасних випадках, які не мають коштів для оплати послуг адвоката чи приватного медіатора. Тому організації приватних адвокатів та медіаторів на волонтерських засадах надають свої послуги постраждалим та представляють їх інтереси в медіації.

У Канаді представлено усі три моделі медіації: приватна, присудова та судова. Медіаційна угода в Канаді прирівнюється до цивільного договору та має юридичну силу, а отже не потребує судового затвердження.

В Австралії також практикують приватну, присудову та судову медіації, але приватна медіація залишається найбільш популярною.

Приватними медіаторами найчастіше виступають судді у відставці, юристи та інші професіонали. Усі суди Австралії мають повноваження спрямувати справу на медіацію. Медіація може здійснюватися представниками судової влади.

Окрім добровільної приватної медіації, в Англії та Уельсі функціонують присудова та судова медіації. Наприклад, застосування процедури медіації є обов'язковим при розлученні та вирішенні інших спорів у сімейних відносинах. Британський уряд пропонує парам на етапі розлучення проходити «примусове ознайомлення з медіацією», щоб вони використовували її замість звернення до суду. Ініціатор розлучення повинен спочатку звернутися до професійного посередника, який намагатиметься вирішити конфлікт без судового розгляду. Якщо подружжя наполягає на судовому розгляді їхнього спору, вони повинні надати докази їх намагань вирішити спір перед цим.

В Італії використовують чотири моделі медіації:

1. Добровільна медіація за згодою обох сторін щодо будь-яких спорів у цивільно-правових відносинах;
2. Обов'язкова медіація як обов'язковий досудовий порядок щодо деяких категорій справ: спори щодо власності, спори щодо банківського права, спадкові спори, спори щодо договору оренди тощо;
3. Медіація, призначена судом. Відповідно до законодавства Італії суддя може зобов'язати сторони звернутися до медіатора незалежно від того, встановлена медіація як обов'язковий досудовий порядок чи ні. Такі повноваження мають судді першої та апеляційної інстанції, тому направлення сторін на медіацію у одному провадженні може повторюватися кілька разів.
4. Обов'язкова медіація за згодою сторін.

У Японії виділяють два види медіації: посередництво у цивільних судах та посередництво у сімейних судах. У сімейних спорах процедура має обов'язковий характер, в інших спорах, які вирішуються у звичайних територіальних судах – добровільна. Якщо медіація проводиться після початку судового провадження, створюється примирна комісія, яка складається із судді та двох медіаторів. Якщо з якихось причин суддя не може виступити медіатором, ним може стати працівник суду, який має відповідну підготовку.

Подальший розвиток:

- Поширення інформації, сміливе доречне застосування.
- Обов'язкова медіація у деяких категоріях спорів (сімейні, трудові, спадкові).
- Спеціалізація судів, суддів, зокрема в сімейних спорах, оскільки ці спори потребують гнучких підходів, міждисциплінарної співпраці й вирішення спорів в інтересах дитини.
- Залучення суддів у відставці, звільнених суддів як медіаторів або представників судової системи, під контролем яких може бути здійснена присудова медіація.
- Створення єдиного реєстру медіаторів, співпраця організацій медіаторів з судами.
- Нотаріальна медіація.
- Належні приміщення для медіації в судах.

Слава Україні!



Героям слава!

